

AZƏRBAYCANDA MALİYYƏ SABİTLİYİNİN TƏMİN OLUNMA SƏVİYYƏSİNİN TƏHLİLİ VƏ EKONOMİK QİYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

UOT 336; 336.11
DOI:10.30546/3006-0346.2024.3.81.0165

HAMAN BÜNYATOV
Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti,
magistr

E-mail: bunyatov98@gmail.com

Son siyasət düzəlişlərinə cavab olaraq, pul bazasında nəzərəcarpacaq bir daralma baş verdi ki, bu da pulun alıcılıq qabiliyyətinin əhəmiyyətli dərəcədə aşınmasına səbəb oldu. 2019, 2020 və 2021-ci illərdə müvafiq olaraq 4%, 12,4% və 12,9% inflyasiya səviyyəsi müşahidə olunub ki, bu da real pul bazasının nəzərəcarpacaq dərəcədə azaldığını göstərir. İnflyasiya və məzənnə risklərini idarə etmək üçün deflyasiya tədbirləri mühüm əhəmiyyət kəsb etsə də, onların orta və uzunmüddətli iqtisadi fəaliyyətə potensial təsirini ölçmək vacibdir. Ona görə də Mərkəzi Bankın pul siyasətini təkmilləşdirməsinə ciddi ehtiyac var. Bundan əlavə, yerli istehsalın gücləndirilməsi yerli valyutanın xarici təzyiqlərə daha az həssas olmasına səbəb ola bilər. Buna uzunmüddətli perspektivdə qeyri-neft sektorlarının ixrac payının artırılması və yerli tələbatın yerli istehsal hesabına ödənilməsi ilə nail olmaq olar. Orta illik inflyasiyaya ərzaq məhsulları təqribən 1,8 faiz, qeyri-ərzaq malları 1,2 faiz, xidmətlər isə 2 faiz bənd töhfə verib. 2023-cü ilin birinci rübündə orta aylıq inflyasiya əvvəlki ilə nisbətən 1,6 faiz bənd azalaraq 0,2 faiz təşkil edib. Bununla belə, mart ayında inflyasiya cüzi yüksəliş göstərərək 0,3 faiz təşkil edib [1, s.12]. İstehlak səbəbində mal və xidmətlərin dəyərindəki dəyişiklikləri izləyən diffuziya indeksi əvvəlki illə müqayisədə azalma nümayiş etdirdi. 2017-ci ildə Milli Bank razılaşdırılmış pul kütləsi hədəfinə riayət etmək üçün likvidlik tədbirləri həyata keçirmişdir. Bundan əlavə, üzən məzənnə rejiminə keçid zamanı pul siyasətinin dayaq nöqtəsi kimi pul bazası bərpa edilmişdir. Nəticə etibarilə, Milli Bank strateji cəhətdən effektiv yanaşma olduğunu sübut edərək birbaşa inflyasiya hədəfləməsi vasitəsilə pul siyasətinin idarə edilməsi rolunu öz üzərinə götürmüşdür. 2023-cü ilin birinci rübündə illik inflyasiya berrəqəmli səviyyəyə düşüb və bununla da əhalinin real gəlirləri artıb. Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına görə, 2023-cü ilin birinci rübündə orta illik inflyasiya dörd faiz təşkil edib, ərzaq məhsullarının qiymətləri ildə 4,6 faiz, qeyri-ərzaq mallarının qiymətləri 4,5 faiz artıb, xid-

mətlər qrafikdə göstərilədiyi kimi bahalaşmış.

Məqsəd

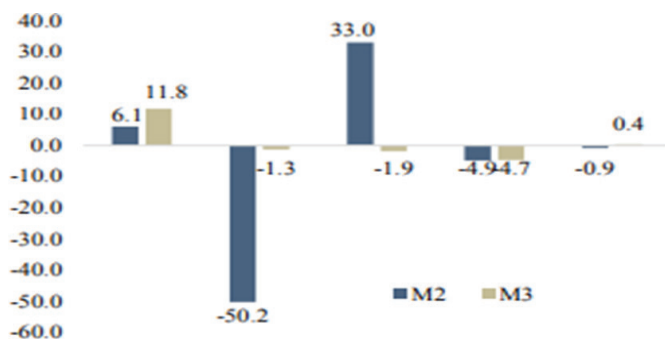
Monetar amillərlə sıx bağlı olan Milli Bank irəliyə doğru irəliləyişin əsas hədəfi kimi xalis inflyasiyanı qəbul etməyi düşünməlidir. Xalis inflyasiya dövlət tərəfindən tənzimlənən malların qiymətlərindəki dəyişiklikləri və dolaylı vergiləri istisna edir. Bundan əlavə, müəyyən bir diapazonda inflyasiya hədəfi təyin etmək məqsəduyğundur. Qlobal miqyasda inflyasiya hədəfləri tez-tez maksimum və minimum hədəflərlə, adətən onlar arasında 2-3 faiz bənd fərqlə müəyyən edilir. Tədiyyə balansına düzəlişlər zamanı inflyasiyanın effektiv idarə edilməsi sərt pul siyasətinin erkən həyata keçirilməsini zəruri edir. Pul siyasətindən artım stimulu kimi istifadənin inflyasiya riskləri arasında səmərəsiz olduğu geniş şəkildə qəbul edilir. Nəticə etibarilə, 2017-ci ildə Milli Bank müvafiq pul proqramı vasitəsilə pul təklifi kanallarını səmərəli şəkildə məhdudlaşdıraraq ciddi pul siyasəti həyata keçirmişdir. Bu təşəbbüs 2021-ci ilin əvvəlinə pul bazasının 5,3 faiz artmasına, ilin birinci yarısında isə 8 274,4 milyon manata çatmasına səbəb olub. Pul dövriyyəsi 5,5 faiz, manatla müxbir hesablar isə 1,5 faiz artıb [2, s.23]. Dövrün sonuna manatın pul multiplikatoru 1,37 faiz səviyyəsində olub. Bununla belə, 2021-ci ilin birinci yarısında manatla geniş pul kütləsi (M2) 1 faiz azalaraq dövrün sonuna 1435,8 milyon manata çatıb. Maliyyə bazarının şərtlərinə təsir edən əhəmiyyətli göstəricilər fond indekslərini və təşkilati funksiyaların dağılmasını əhatə edir ki, bu da likvidlik çatışmazlığına və artan volatilliyə kömək edə bilər. Yüksək risk reytingləri artan investor riskini və iqtisadiyyatda potensial maliyyə gərginliyini göstərir. Buna baxmayaraq, azalmış likvidlik iqtisadiyyatda müxtəlif fondlar üçün cəlbedici investisiya perspektivləri təqdim edə bilər. Maliyyə sabitliyinin təhlili çox vaxt bir neçə sektoru ayrı-ayrılıqda və ya tandemdə yoxlayır. Həm tipik, həm də gərgin vəziyyətlərdə davranışı başa düşmək üçün maliyyə möhkəmliyi göstəriciləri də daxil olmaqla bir sıra

ölçülərdən istifadə etmək vacibdir. Bu ölçülərin təfsiri hadisələrdəki dəyişiklikləri, əhəmiyyətli qeyri-müəyyənlikləri və digər müvafiq amilləri müəyyən etməkdən asılıdır.

Metodlar

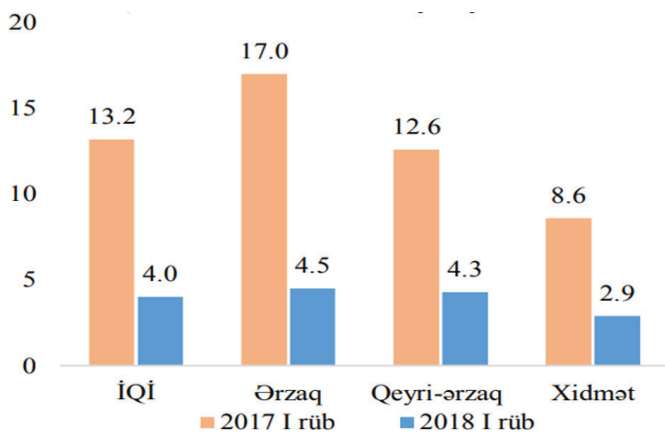
Edilən analizlərdən məlum olduğu kimi, məzə-nə dəyişməzliyi, pul təkliflərinin intensiv olaraq idarə edilməsi, ərzaq dəyərlərinin dinamikası, məhsulların və servis təkliflərinin artması, eyni zamanda inflyasiya gözləntisinin zəifləməsi cari il üçün berrəqəmli inflyasiyanı şərtləndirmiş əsas ünsürlər olmuşdur. Dəyərləri dövlətin nizamladığı məhsul və servislər, o cümlədən mövsümi xarakterli aqrar məhsulları gözdə tutularaq hesablanmış orta illik baza inflyasiya 2018-ci il üçün yanvar-mart ayları ərzində 3.2 faiz olmuşdur [8].

Qrafik 1. Pul kütləsinin dəyişimi, %-lə

**Azərbaycan Mərkəzi Bankının rəsmi saytı,
2017-ci ilin yanvar-iyun ayları üzrə
Pul siyasətinin icmalı**

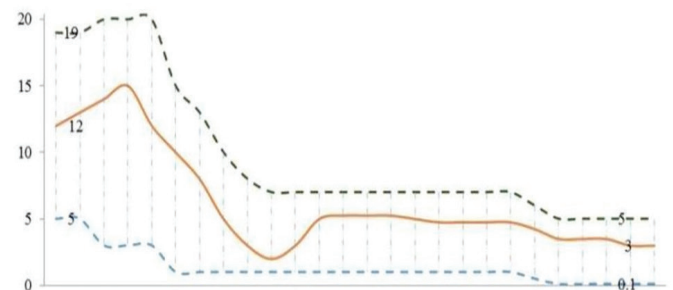
Qrafik 2. Orta illik inflyasiya

**Azərbaycan Mərkəzi Bankının rəsmi saytı,
2023-cü ilin yanvar-mart ayları üzrə
Pul siyasətinin icmalı**

Dövlət Statistika Komitəsinin (DSK) məlumatına görə, 2023-cü ilin yanvar-mart aylarında ölkədə istehsal olunmuş bütün məhsul və xidmətlərin dəyərinin dəyişməsinə əks etdirən ÜDM deflyatoru 9,8 faiz təşkil edib. Bu artım, ilk növbədə, dünya bazarında neftin qiymətinin artması ilə əlaqələndirilir. İl ərzində sənaye məhsullarının istehsalçı qiymətləri indeksi 18,7 faiz, emal sənayesində 15 faiz nəzərəcarpacaq artım müşahidə olunub. Müxtəlif sektorlar üzrə qiymət artımı bütün məmulatlarının və nəqliyyat vasitələrinin istehsalı (19%), çap fəaliyyəti (27,3%) və neft emalı (20%) ilə bağlıdır. 2021-ci ildə pul siyasəti qərarlarını tərtib edərkən Milli Bank pul siyasətinin aparılması üçün əlverişli mühiti və qiymət sabitliyinə nail olmaq məqsədini vurğulamışdır [9].

Qrafik 5. Faiz dahlizlərinin parametrləri %

**Azərbaycan Mərkəzi Bankının rəsmi saytı,
2021-ci ilin yanvar-dekabr ayları üzrə
Pul siyasətinin icmalı**

Pul bazasının azalmasına dövlət hesablarının balansının dəyişməsi, dollarlaşma və digər amillər təsir etmişdir. Bundan əlavə, pul multiplikatorunda nəzərəcarpacaq dərəcədə azalma müşahidə edilmişdir ki, bu da bank sisteminin pul yaratmaq qabiliyyətinin azalmasından xəbər verir. Ehtiyat tələblərindəki bu düzəliş Milli Bankın aşağı faiz dərəcələri vasitəsilə iqtisadi ekspansiyayı gücləndirmək üçün daha əlverişli monetar mühitin yaradılması öhdəliyini vurğulayır [10].

Nəticə

Son dövrlərdə ölkəmizdə pul siyasətinin son və aralıq məqsədləri arasında formalaşmış sinerji makroiqtisadi sabitliyə nail olmaq üçün əlverişli şərait yaratmışdır. Pul siyasətinin çevikliyini artırmaq və onun iqtisadi mənşərə ilə davamlı uyğunlaşmasını təmin etmək üçün bir sıra tədbirlər tətbiq edilə bilər:

1. Milli Bankda inflyasiya modellərini təkmilləşdirməklə inflyasiyanın proqnozlaşdırılması sistemlərinin təkmilləşdirilməsi.

2. Ekonometrik üsullarla mübadilə məzənnələri ilə inflyasiya, pul vəsaitlərinin hərəkəti və faiz dərəcələri kimi aralıq hədəflər arasındakı əlaqəni dərk etmək üçün daha dərin təhlillərin aparılması.

3. Gələcəkdə Azərbaycanda birbaşa inflyasiya hədəflənməsinə potensial keçidin qiymətləndirilməsi.

4. Gələcəkdə Milli Bankın pul siyasətinin son məqsədi kimi xalis inflyasiya göstəricilərinin qəbul edilməsini nəzərə alaraq.

5. İnflyasiya gözləntilərinin hədəf təyinatına daxil edilməsi. İnflyasiya gözləntilərinin inflyasiya səviyyələrinə əhəmiyyətli təsirini nəzərə alaraq, ən yaxşı qlobal təcrübələrdən istifadə edən iqtisadi agentlər arasında potensial olaraq ixtisaslaşmış sorğular daxil olmaqla, ölçmə metodologiyalarını təkmilləşdirmək üçün səylər göstəriləcəkdir.

Açar sözlər: iqtisadiyyat, maliyyə, ixrac, idxal, dinamika, sektor, korporativ, dövr, istehsal.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankın "Maliyyə sabitliyi" icmalı 2018, 2019, 2020.

2. Azərbaycan Respublikasının 2018-2021 illər üzrə iqtisadi və sosial inkishaf konsepsiyası və proqnoz göstəriciləri.

3. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Budjesi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu 2020.

4. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika komitəsi "Azərbaycan rəqemlərdə", Bakı 2021.

5. Mustafayev F.F., "Kechid iqtisadiyyatında dövlət tənzimlənməsinin makroiqtisadi aspektləri", Bakı, "Elm", 2008, 537 səh.

6. Eliyev U.Q., "Kechid dövrünün milli iqtisadi problemləri" (monoqrafiya), Bakı, 2008, 357 s.

7. Kuliev T., "The Crisis of Liberalism" (Economic Aspect), "Economics", 2012, 448 p.

8. www.finance.gov.az

9. www.iqtisad.com

10. www.economy.gov.az

XÜLASƏ

Təqdim olunan məqalədə əsasən aşağıdakılardan bəhs edilir.

Qiymət Dəyişikliklərinin Monetar Faktordardan Asılılığı: Son illərdə Azərbaycanda monetar amillər qiymət dəyişikliklərinin təxminən 50%-ə təsir

etmişdir. Bu, onu göstərir ki, tələb və təklif dinamika, beynəlxalq bazar konyunkturaları və dövlət siyasəti kimi digər amillər qiymətlərin müəyyən edilməsində mühüm rol oynayır. İnflyasiya ilə mübarizə üçün sərt pul siyasətinin həyata keçirilməsi: Xüsusilə tədiyyə balansında düzəlişlər zamanı inflyasiyanın effektiv idarə olunması sərt pul siyasətinin həyata keçirilməsini zəruri edir. Bu, inflyasiya risklərini azaltmaq üçün pul təklifi kanallarının məhdudlaşdırılmasını nəzərdə tutur. Pul siyasəti tədbirləri: 2017-ci ildə Milli Bank pul təklifi kanallarını effektiv şəkildə məhdudlaşdıran ciddi pul siyasəti tətbiq etdi. Bu, 2021-ci ilin əvvəlinə 5,3%-ə çatan pul bazasının nəzarətli artımı ilə nəticələndi. İnflyasiya meyilləri: 2023-cü ilin birinci rübü ərzində illik inflyasiya bərrəqəmli səviyyəyə enərək 4% təşkil edib. Bu azalma əhalinin real gəlirlərinin artmasına səbəb olmuşdur. Xüsusilə, ərzaq qiymətləri, qeyri-ərzaq mallarının qiymətləri və xidmətlər üzrə mülayim inflyasiya müşahidə olunub. Pul bazasının azaldılmasının təsiri: Pul bazasının azalması inflyasiya və məzənnə risklərinin idarə edilməsinə müsbət təsir göstərsə də, pulun alıcılıq qabiliyyətini də aşağı salmışdır. Uzunmüddətli Mülahizələr: Pul bazasının azalması inflyasiya və məzənnə risklərinə nəzarətdə kömək etsə də, orta və uzunmüddətli dövrdə iqtisadi fəallığı azalda bilər. Beləliklə, Mərkəzi Bank yerli valyutanın xarici təsirlərə qarşı dayanıqlılığını gücləndirmək üçün yerli istehsalı təşviq etməklə pul siyasətini gücləndirməlidir. Təhlillər göstərir ki, cari ildə valyuta məzənnəsindəki sabitlik, pul kütləsinin proaktiv idarə olunması, qlobal əsas ərzaq qiymətlərinin dinamika, xidmət təklifinin artması və inflyasiya gözləntilərinin azalması rəqəmsal inflyasiyaya təsir edən əsas amillərdir.

Açar sözlər: iqtisadiyyat, maliyyə, ixrac, idxal, dinamika, sektor, korporativ, dövr, istehsal.

Бунятов Аман

АНАЛИЗ И ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА УРОВНЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ СТАБИЛЬНОСТИ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

АННОТАЦИЯ

Представленная статья в основном говорит о следующем.

Зависимость изменения цен от монетарных факторов: В последние годы монетарные факторы повлияли примерно на 50% изменений цен в

Азербайджане. Это показывает, что другие факторы, такие как динамика спроса и предложения, условия международного рынка и государственная политика, играют важную роль в определении цен. Реализация жесткой денежно-кредитной политики для борьбы с инфляцией. Эффективное управление инфляцией, особенно во время корректировок платежного баланса, требует проведения жесткой денежно-кредитной политики. Это предполагает ограничение каналов денежной массы для снижения инфляционных рисков. Меры денежно-кредитной политики: В 2017 году Национальный банк реализовал жесткую денежно-кредитную политику, которая фактически ограничила каналы денежной массы. Это привело к контролируемому росту денежной базы, которая к началу 2021 года достигла 5,3%. Тенденции инфляции: в первом квартале 2023 года годовая инфляция упала до однозначных цифр и составила 4%. Данное снижение привело к увеличению реальных доходов населения. В частности, умеренная инфляция наблюдалась в ценах на продукты питания, непродовольственные товары и услуги. Эффект сокращения денежной базы: Хотя сокращение денежной базы оказывает положительное влияние на управление рисками инфляции и обменного курса, оно также снижает покупательную способность денег. Долгосрочные соображения: Хотя сокращение денежной базы помогает контролировать инфляцию и риски обменного курса, оно может снизить экономическую активность в среднесрочной и долгосрочной перспективе. Таким образом, Центральный банк должен усилить денежно-кредитную политику, поощряя местное производство, чтобы повысить устойчивость местной валюты к внешним воздействиям. Анализ показывает, что в текущем году стабильность обменного курса, активное управление денежной массой, динамика мировых цен на основные продукты питания, Увеличение предложения услуг и снижение инфляционных ожиданий являются основными факторами, влияющими на цифровую инфляцию.

Ключевые слова: экономика, финансы, экспорт, импорт, динамика, сектор, корпорация, период, производство.

Bunyatov Haman
ANALYSIS AND ECONOMIC ASSESSMENT
OF THE LEVEL OF FINANCIAL STABILITY
IN AZERBAIJAN
SUMMARY

The presented article mainly talks about the following.

Dependence of Price Changes on Monetary Factors: In recent years, monetary factors have influenced about 50% of price changes in Azerbaijan. This shows that other factors such as supply and demand dynamics, international market conditions and government policies play an important role in price determination. **Implementation of a tight monetary policy to combat inflation:** Effective management of inflation, especially during balance of payment adjustments, necessitates the implementation of a tight monetary policy. This involves restricting money supply channels to reduce inflationary risks. **Monetary policy measures:** In 2017, the National Bank implemented a strict monetary policy that effectively limited the money supply channels. This resulted in a controlled growth of the monetary base, which reached 5.3% by the beginning of 2021. **Inflation trends:** Annual inflation fell to single digits at 4% during the first quarter of 2023. This decrease has led to an increase in the real income of the population. In particular, moderate inflation was observed in food prices, prices of non-food goods and services. **Effect of monetary base reduction:** Although the monetary base reduction has a positive effect on the management of inflation and exchange rate risks, it has also reduced the purchasing power of money. **Longer-Term Considerations:** While monetary base reductions help control inflation and exchange rate risks, they may reduce economic activity in the medium to long-term. Thus, the Central Bank should strengthen monetary policy by promoting local production to strengthen the resilience of the local currency against external influences. The analysis shows that in the current year, the stability of the exchange rate, proactive management of the money supply, the dynamics of global basic food prices, the increase in the supply of services and the decrease in inflation expectations are the main factors affecting digital inflation.

Keywords: economy, finance, export, import, dynamics, sector, corporate, period, production.